

PANDEMIYA SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA BYUDJET SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

Buxoro Davlat Universiteti

Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) kafedra o'qituvchisi phd

Sherov Anvar Umarovich

Buxoro Davlat Universiteti

Islomova Sarvinoz Baxriddin qizi

Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) kafedra magistri

Annotatsiya: Ko'plab mamlakatlarda pandemiya oqibatida iqtisodiyotni qayta reabilitatsiya qilish davlat byudjetining zimmasida qoldi. Jahon bo'ylab ro'y bergan ushbu falokat tufayli, bir qancha davlatlar byudjet siyosati va byudjet xarajatlari yo'nalishlarini qayta ko'rib chiqishga majbur bo'ldi.

Ushbu maqolada pandemiya davrida mamlakatdagi iqtisodiy holatlar, ayniqsa byudjet siyosatini shakllantirish yo'llari, shu jumladan Jahon bankining mamlakatga ko'magi haqida muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: pandemiya, byudjet siyosati, byudjet xarajatlari yo'nalishlari, Jahon banki, iqtisodiy qiyinchiliklar.

Ma'lumki, mamlakatimizda pandemiyani oldini olish va oqibatlarini yumshatish maqsadida turli xil cheklovlar o'rnatildi. Jumladan, insonlarning harakatlanishiga, xizmat ko'rsatish korxonalarining ish faoliyatiga cheklovlar kiritildi, ba'zi bir korxonalar faoliyati to'xtatib turishga majbur bo'lishdi. Aholining pandemiya davrida omon qolishi uchun mablag'ga ega bo'lishlari va o'z ishlarini saqlab qolishlari, kichik biznesni to'liq tugatishdan saqlab qolish uchun hukumat tomonidan turli zarur choralar ko'rildi.

Kasallik tarqalishini maksimal darajada lokalizatsiya qilish va karantin muddatlari cho'zilib ketishining imkon qadar oldini olish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 15.04.2020 yildagi PQ-4679-son qarorida O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining barqarorligini ta'minlash, koronavirus infeksiyasi tarqalishining oldini olish bo'yicha muhim tadbirlarni, ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, pensiya va nafaqalar hamda ustuvor davlat dasturlarini o'z vaqtida va to'liq moliyalashtirish maqsadida quyidagilarga alohida e'tibor berildi va mablag'larni birinchi navbatda 1-chizmadagilarga moliyalashtirishga yo'naltirildi.

Koronavirus infeksiyasi tarqalishiga qarshi kurashish bo'yicha tadbirlarga, jumladan dori vositalari va tibbiyot buyumlari sotib olish, tibbiyot muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va ularni jihozlashga

ish haqi, pensiyalar, stipendiya va nafaqalarni o'z vaqtida to'lashga

oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olish, kommunal to'lovlar va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan xarajatlarni qoplashga;

Inqirozga qarshi kurashish respublika komissiyasining qaroriga asosan boshqa tadbirlar va xarajatlarga.

1-chizma. PQ-4679 sonli qaror bo'yicha byudjetning moliyalashtirilishi.

Pandemiya davrida soliqlar undirilishini to'xtatib turish, kredit to'lovlari muddatini uzaytirish, iqtisodiyot tarmoqlarini subsidiyalar orqali qo'llab-quvvatlash hamda aholiga ijtimoiy yordam berish choralari ko'rildi. Bunda mamlakatimizga Jahon banki tomonidan moliyaviy yordam ko'rsatildi.

Jahon banki ko'plab mamlakatlarga pandemiyaning iqtisodiyotga salbiy ta'sirini yumshatishga va uni yaxshilashga yordam berdi. Jahon banki O'zbekistonni pandemiya inqirozida ham iqtisodiyoti o'sayotgan dunyodagi kam sonli davlatlar ro'yxatiga kiritdi.

Jahon bankining Toshkentdagi vakolatxonasi tomonidan 7-oktabr kuni berilgan axborotida mamlakatimiz pandemiya holatida olib borilgan byudjet siyosati haqida quyidagicha ma'lumot berilgan: "Global iqtisodiy tanazzulga qaramasdan, O'zbekiston 2020-yilda iqtisodiy o'sishni namoyish etadigan Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasidagi ikkita davlatdan biri bo'lishi prognoz qilinmoqda"¹. Shu bilan bir qatorda Jahon banki ekspertlarining ta'kidlashicha, koronavirus O'zbekiston uchun mustaqillik davomidagi eng yirik iqtisodiy zarba bo'lgan, aholi farovonligi, daromadi pasaygan.

Jahon iqtisodiyotining hozirgi rivojlanish bosqichida tashqi qarzi bo'lmagan mamlakatlar deyarli qolmagan. Tashqi qarzlarning moliyaviy ta'sir kuchi iqtisodiyotning eng istiqbolli tarmoqlarini moliyalashtirishga, yirik iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishga va dunyodagi mavjud vaziyat o'zgarganda iqtisodiyotni tezda tiklashga yordam beradi. Butun jahondagi umumiy vaziyat koronavirus pandemiyasi oqibatida og'irlashdi. Tabiiyki, pandemiya nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyoda davlat qarzi ko'payishiga olib keldi.

¹ [a/world-bank-covid-uzbekistan/5613264.html](http://www.world-bank-covid-uzbekistan/5613264.html)

Pandemiya oqibatlarini yumshatish, insonlar hayotini saqlab qolish barcha mamlakatlarda eng ustuvor yoʻnalishga aylandi. Shubhasiz, yuqori davlat qarzi, xususan, xorijiy valyutada olingan tashqi qarzga xizmat koʻrsatish pandemiya bois yanada murakkablashdi. YaIMning pasayishi, milliy valyuta qadri tushishi oqibatida davlat qarzining YaIMga nisbati keskin oshdi.

Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatlari N.Tilovoldiyev va N.X.Jumayevlar mamlakatning nima sababdan tashqi qarz olganini quyidagicha izohlab berganlar:

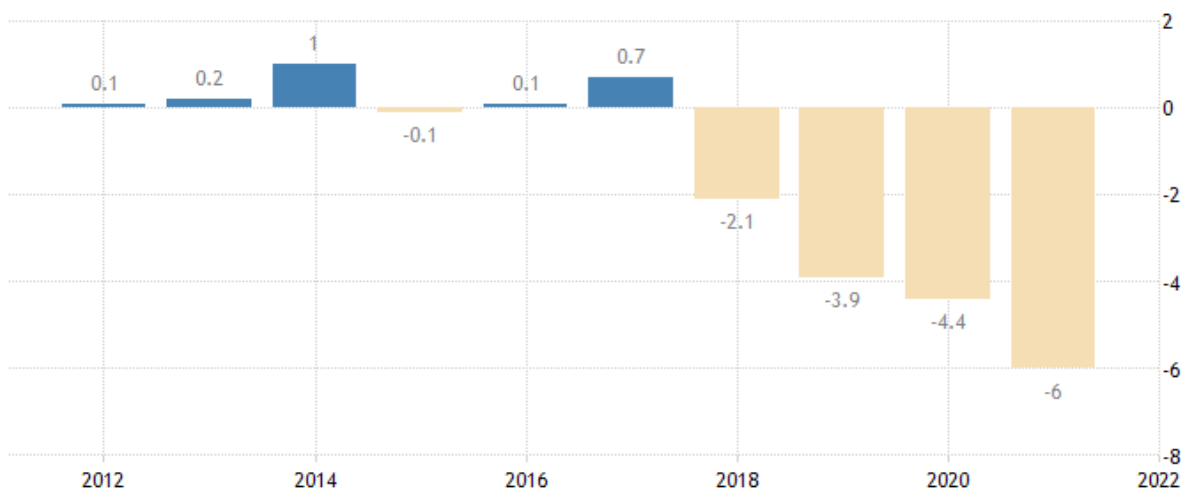
Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati, iqtisod fanlari doktori, professor Nodir Jumayevning² tahlil qilishlari boʻyicha: Oʻzbekistonda pandemiya tufayli yuzaga kelgan murakkab vaziyatga qaramay, xalqaro zaxiralarni sarflamagan holda tashqi qarz islohotlarni davom ettirish, ustuvor ravishda ijtimoiy soha loyihalarini moliyalashtirishga jalb etilgan, shuningdek, 2020-2021 yillar uchun inqirozdan keyingi davrda iqtisodiyotni tiklash boʻyicha qabul qilingan keng koʻlamli dasturda tashqi qarzlardan samarali foydalanish, ularni ustuvor ravishda infratuzilma loyihalarini, iqtisodiy oʻsishga bevosita va ikkinchi darajali taʼsir koʻrsatadigan ijtimoiy obʼyektlarni moliyalashtirishga qaratish, aholi bandligini taʼminlash, shuningdek, kambagʻallikni qisqa va oʻrta muddatda qisqartirishga yoʻnaltirish belgilangan.

Shuningdek, pandemiya vaqtida olingan tashqi qarzlar sababini Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati Nodir Tilovoldiyev³ quyidagicha izohlagan:

Pandemiya sharoitida talab etiladigan katta mablagʻlarni faqatgina soliq, bojxona va boshqa yigʻimlardan tushadigan mablagʻlar hisobiga shakllantirish murakkab. Odatda toʻlov balansi manfiy, davlat byudjeti taqchilligi mavjud boʻlgan, imkoniyatlar cheklangan holatlarda yirik loyihalarni moliyalashtirish va barqaror iqtisodiy oʻsishni taʼminlash maqsadida tashqi qarzga murojaat qilish juda keng tarqalgan amaliyotdir. Nafaqat rivojlanayotgan, balki eng rivojlangan mamlakatlar ham oʻz iqtisodiyotini yuksaltirishda uchun tashqi qarz omilidan mohirona foydalanadi. Masalan, tashqi qarz summasi YaIMga nisbatan AQShda 138 foiz, Yaponiyada 237 foiz, Fransiyada 99 foizni tashkil etadi. Hatto AQShda tashqi qarz xalqaro monetar tizim asosini tashkil etuvchi omildir.

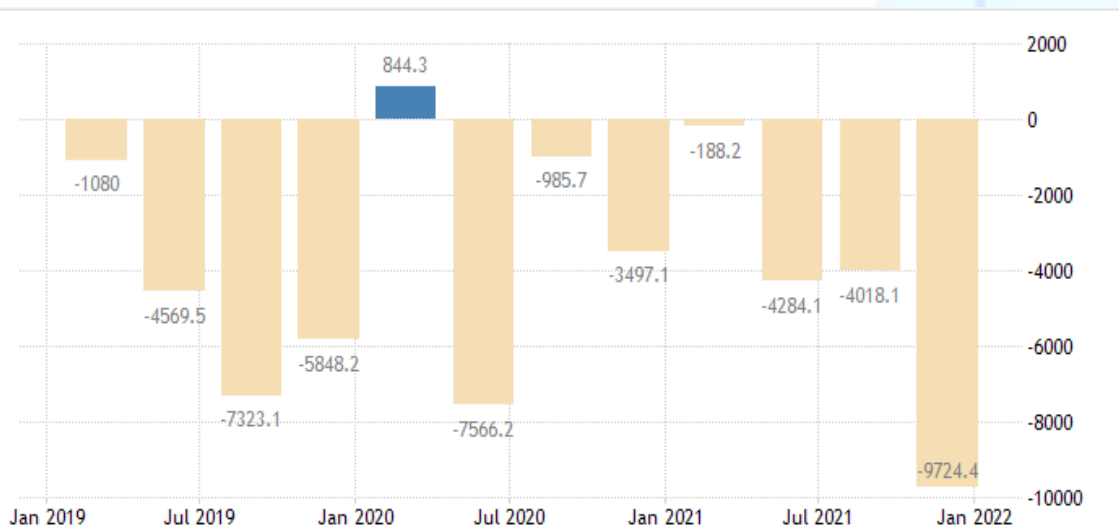
² <https://review.uz/uz/post/tashqi-qarzlardan-foydalanish-samarasi-xususida-deputatlar-qanday-fikrda>

³ <https://review.uz/uz/post/tashqi-qarzlardan-foydalanish-samarasi-xususida-deputatlar-qanday-fikrda>

1- rasm. O‘zbekistonda 2021-yilda davlat byudjeti taqchilligi (foizda)⁴.

Yuqoridagi 1-rasmni tahlil qiladigan bo‘lsak, O‘zbekistonda 2021-yilda davlat byudjeti taqchilligi mamlakat yalpi ichki mahsulotining 6 foiziga teng bo‘lganligiga guvoh bo‘lamiz.

2- rasm. O‘zbekistonda 2021-yilning to‘rtinchi choragida davlat byudjeti taqchilligi (milliard so‘mda)

2- rasmda O‘zbekistonda 2021-yilning to‘rtinchi choragida davlat byudjeti taqchilligi 9724,40 milliard so‘mni tashkil etganligini bilishimiz mumkin. Shuningdek, maksimal profitsit 564 milliard so‘mni, defitsit esa -7323 milliard so‘mni tashkil qildi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, pandemiya sharoitida O‘zbekiston aholining pandemiya davrida omon qolishi uchun mablag‘ga ega bo‘lishlari va o‘z ishlarini saqlab qolishlari, kichik biznesni to‘liq tugatishdan saqlab qolish, shuningdek, pandemiya davrida soliqlar undirilishini to‘xtatib turish, kredit to‘lovlari muddatini uzaytirish, iqtisodiyot tarmoqlarini subsidiyalar orqali qo‘llab-quvvatlash

⁴ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

uchun Jahon bankidan tashqi qarz oldi. (Olingan qarz miqdori 2022.01.01 holatida 4,3 mlrd⁵. AQSH dollariga teng) Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatlari N.Tilavoldiyev va N.X.Jumayev⁶ olingan tashqi qarzlarni nafaqat pandemiyani yumshatishga balki davlat investitsiya dasturi asosida loyihalarni moliyalashtirishga ham jalb qilinayotganligini alohida ta`kidlab o`tishgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

- I. **Normativ huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar**
1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 15.04.2020 yildagi PQ-4679-son⁷ qarori
2. International Journal of Independent Research and Studies, 2(4), 146
3. Морозова, М. Морозов. Информационное обеспечение. Москва. 2014
4. Aliyev B. “Koronavirus-jilovlanmagan ofat. U dunyo iqtisodiyotiga qay darajada ta’sir etmoqda?” “Xalq so’zi” gazetasi.
5. Bekmurodov A. “Yana bir global iqtisodiy inqiroz eshik qoqmoqda” “Xalq so’zi” gazetasi
6. Umirov A. “Pandemiya oqibatlarini qanday bartaraf etiladi” “Xalq so’zi” gazetasi.
- II. **FOYDALANILGAN Internet saytlari**
- www.datareportal.com
- www.gazeta.uz
- www.lex.uz
- www.omma.uz

⁵ <https://daryo.uz/2022/02/28/ozbekiston-qaysi-xorijiy-moliyaviy-institutlardan-qanchaga-qarzdor/>

⁶ <https://review.uz/uz/post/tashqi-qarzlardan-foydalanish-samarasi-xususida-deputatlar-qanday-fikrda>

⁷ <https://lex.uz/ru/docs/-4788645>